

Els relats de vida lingüística en els processos de formació dels docents

Juli Palou i Montserrat Fons
Grup PLURAL-UB

Resum

Els relats de vida lingüística en els processos de formació dels docents ofereixen un marc idoni per a reflexionar i aprendre de la pròpia experiència. La metacognició només es possible si hi ha espai per a la introspecció i si es promou l'anàlisi compartida de les reflexions. En aquest treball presentem l'estudi d'un relat de vida lingüística d'un docent en formació amb l'objectiu de posar de manifest el valor del plurilingüisme i l'impacte dels repertoris lingüístics dels aprenents per tal de millorar la pràctica docent i discent.

MARC TEÒRIC

La diversitat de narratives que es poden construir sobre la vida d'una persona és molt àmplia. Les primeres formes són possiblement les biografies i autobiografies amb una clara intenció literària, però la recerca en ciències socials ha preferit altres termes com *històries de vida* i *relats de vida* per fer referència a l'especificat d'objectius de recerca que poden presentar les narratives biogràfiques.

El relat de vida correspon a la història de vida tal com la persona que l'ha viscut l'explica, mentre que una història de vida es refereix a l'estudi de cas d'una persona concreta i que comprèn no només la seva *life story* (relat de vida), sinó també qualsevol altre tipus d'informació o documentació addicional que permeti la reconstrucció de la seva biografia de la forma més exhaustiva i objectiva possible. (Pujadas Muñoz, 1992). La història de vida és quelcom més concret i utilitza dades a part de les que aporta el subjecte en el seu relat. Un altre aspecte important que trobem en els relats de vida és que es construeixen en interacció (Goodson 2004), és a dir, el subjecte relata la seva vida per a un investigador concret, per a un objectiu concret. Aquesta interacció es desenvolupa en forma d'entrevistes narratives (Bertaux, 1997), a partir d'unes preguntes orientades sense un ordre preestablert i molt obertes a la narració de records i d'anècdotes. En l'entrevista el narrador construeix en interacció amb l'entrevistador el seu discurs. El paper de l'entrevistador és important ja que assenyalava l'objectiu del relat i aquest coneixement orienta, centra i dona sentit de la narració. Aquest caràcter orientador de l'entrevista i el filtre que suposa l'investigador diferencia els relats de vida d'altres formes de narrativa biogràfica com podria ser l'autobiografia (Bertaux 1997).

Basant-nos en Bertaux, (1997) en aquesta recerca entenem per *relat de vida lingüística* el relat que una persona fa, quan una altra li ho demana, al voltant del seu repertori lingüístic. Les llengües que es coneixen, les habilitats relacionades amb cada una d'aquestes llengües, la manera com s'han après, el record i l'oblit, l'ús quotidià de les llengües, la identificació com a bon a mal aprenent de llengües, etc. són algunes de les qüestions que de manera inevitable es tracten en aquests relats.

OBJECTIUS

Aquest treball s'emmarca en les recerques del grup PLURAL¹ que tenen per objectiu l'estudi dels CRS dels docents per aprofundir en l'ensenyament de llengües en aules plurilingües de manera conjunta amb els professors i al mateix temps acompanyar-los en processos de canvi, i en concret en els treballs endegats al voltant dels relats de vida dels docents en formació inicial o permanent, dels seus alumnes i de les seves famílies.

En aquesta línia els objectius d'aquest treball són:

- a) Analitzar l'abast d'accions formatives basades en els relats de vida lingüística.
- b) Afavorir la presa de consciència de la pròpia experiència lingüística, a través del retorn a fets viscuts generat pel caràcter instorspectiu del relat de vida lingüística.
- c) Explorar formes d'acompanyament del procés reflexiu-formatiu per part del formador i dels companys.

CONTEXT DE LA RECERCA

Aquesta recerca es duu a terme en el context d'una assignatura optativa, *Pluriculturalitat en L2*, del Màster Oficial de Formació de Professors d'Espanyol com a Llengua Estrangera, en la que es proposava l'estudi de relats de vida lingüística en una doble perspectiva. En primer lloc perquè els estudiants es familiaritzin amb els mètodes etnogràfics d'estudi dels relats de vida lingüística i en segon lloc per prendre consciència del valor del plurilingüisme i l'impacte dels repertoris lingüístics dels aprenents per tal de millorar la pràctica docent i discent.

Participants:

L'entrevistat és un estudiant de màster (Iñ) de 26 anys, Llicenciat en Filosofia. És bilingüe familiar: espanyol-euskera.

L'entrevistador és un altre estudiant de màster (Da) de 31 anys, Llicenciat en Filologia Hispànica. La seva llengua primera és l'espanyol.

La relació entre entrevistat i entrevistador és acadèmica i d'amistat.

Metodologia

S'ha utilitzat la entrevista semi-dirigida com a mitjà perquè l'entrevistat relati la seva vida

¹ PLUringüismes escolars i Aprenenetatge de Llengües . Vegeu <http://www.ub.edu/plural/>

lingüística a l'entrevistador, per analitzar els fets i els contextos socials on s'han desenvolupat els seus repertoris lingüístics. S'ha enregistrat en audio i posteriorment s'ha transcrit per estar disponible per a l'anàlisi.

Per a l'anàlisi de les dades hem seguit la pauta que de manera sintetitzada exposem a continuació. Aquesta pauta d'anàlisi que ha estat elaborada pel grup PLURAL parteix de les aportacions fetes per l'anàlisi del discurs i, d'una manera especial, de les aportacions fetes de l'anàlisi del discurs en interacció que proposa Kerbrat-Orecchioni (2005)

OBJECTES DE LA INTERACCIÓ	INDICADORS
Dimensió interlocutiva	
Marc de participació	Qui s'adreça a qui?
Llengua	Quina llengua usa? Hi ha alternança de llengües? La llengua es converteix en tema?
Organització	Com s'organitza el discurs Com s'obre? Com es tanca?
Gènere	Gènere discursiu?
Dimensió temàtica	
	Quin tema tracta? Paraules clau? Constel·lació de paraules? Conducta discursiva: justifica, argumenta, etc.
Dimensió enunciativa	
Posicionament enunciatiu	Com se situa respecte allò que diu? Hi ha valoracions i apreciacions? Usa perífrasis verbals? Quina modalitat verbal predomina?
Persones	Quins pronoms personals usa?
Situació en el temps	Distingeix entre ara i abans?
Punts crítics	Hi ha contrast entre desig i realitat?
Recursos expressius	Fa ús de metàfores o altres imatges?
Expressió d'emocions	Expressa preferències i com se sent? Quins recursos prosòdics usa?

Dades

Una entrevista enregistrada en àudio, d'una durada de 40 minuts, i posteriorment transcrita. A continuació presentem la transcripció de la primera interacció de l'entrevista i més endavant exposem el seu anàlisi.

1. Da: *más adelante después has estado viviendo en Dublín*

2. Iñ: *sí estuve: dos años viviendo en Dublín y ahí ha sido donde realmente he aprendido el inglés | estuve trabajando: prácticamente eso desde dos semanas después de llegar allí estuve trabajando en un pub de barman y el entorno era | casi totalmente anglófono había gente que no era irlandesa pero eso la mayoría de Polonia en el bar entonces eso no hacía falta hacía falta por fuerza siempre hablar en inglés porque yo polaco tampoco sabía y de cualquier manera casi todos los miembros de: eso de la plantilla éramos no perdón casi todos los miembros eran locales sólo estábamos | tres extranjeros de unos: | once o sea que tenía mucho input de inglés luego también yo desde que llegué allí me había propuesto evitar: estar con gente que hablara mis lenguas no quería estar ni con españoles ni con vascos quería en la medida de lo posible rodearme de gente con la que tuviera que aprender inglés para así aprenderlo y la verdad es que tuve bastante éxito con este con este objetivo | me rodeé de gente que hablaba inglés eso tanto irlandeses muchos polacos gente eso | checos | gente sobre todo de Europa del Este que tenían un nivel bastante bueno en general con el inglés y ahí aprendí hablando allí el proceso más importante fue aprender cuál era el sonido de todas esas palabras que yo conocía pero conocía de forma escrita | la parte | fonética fue la que más desarrollé allí y luego también evidentemente la parte de lengua como uso el hecho de eso yo por ejemplo aprendí un montón de slang un montón de tacos y muchísimas expresiones que son muy dublinesas que incluso gente del propio país pero de otra ciudad no conocen son muy muy locales y a mí me parecía muy importante eso | aprender a hablar como ellos me preocupaba sonar como ellos es decir asimilar bien la parte fonética de la lengua pero no tanto yo conocía que: tenía mis limitaciones llegué a sonar más o menos como ellos sobre todo en cuanto a prosodia digamos la entonación el ritmo de mi inglés sonaba bastante parecido a ellos pero había fonemas que yo era incapaz de hacer y tenía eso estaba claro que yo era hispanófono pero sí que llegué a asimilar muy bien las expresiones la parte digamos sociocultural y pragmática de la lengua eso sí que lo asimilé bastante bien*

Anàlisi

D'acord amb la pauta d'anàlisi descrita explicitem els nivells d'anàlisi següents:

a) Nivell interlocotiu

La pregunta de l'entrevistador, que inicia la interacció, mostra que té coneixements previs sobre l'experiència de l'entrevistat .sap que ha viscut a Dublín. Aquesta pregunta facilita que l'entrevistat parli d'aquesta experiència sense imposar cap altre límit que el de la temàtica que permet respondre la pregunta.

La resposta de l'entrevistat barreja la narració de la seva experiència de vida a Dublín amb l'explicació –no sol·licitada per l'entrevistador- sobre com va ser el seu aprenentatge de l'anglès allà.

La llengua utilitzada per ambdós, entrevistat i entrevistador, és el castellà, excepte comptades excepcions en les que l'entrevistat recorre a paraules angleses molt relacionades amb el context que descriu (*pub, barman* y *slang*).

b) Nivel temático:

El tema principal del fragment és el procés d'aprenentatge de l'anglès a Dublín, protagonitzat per l'entrevistat. Mçes concretament l'entrevistat se centra en explicitar els objectius que es va fixar i les estratègies que utilitzar per aprendre anglès.

yo desde que llegué allí me había propuesto evitar: estar con gente que hablara mis lenguas no quería estar ni con españoles ni con vascos quería en la medida de lo posible rodearme de gente con la que tuviera que aprender inglés para así aprenderlo

Aquesta descripció es tanca amb uns judicis de valor mitjançant els quals avalua el grau d'èxit en la tasca.

la verdad es que tuve bastante éxito con este con este objetivo (...) llegué a asimilar muy bien las expresiones la parte digamos sociocultural y pragmática de la lengua eso sí que lo asimilé bastante bien.

Tot i que el nucli és l'aprenentatge de l'anglès, també hi ha altres subtemes importants en el discurs. De les paraules de l'entrevistat podem deduir que per a ell aprendre anglès és aprendre a parlar-lo, *ahí aprendí hablando*. Al mateix temps dona molta importància a la part fonètica d'aquest *hablar*, cosa que es veu reflectida en enuncisats com

el proceso más importante fue aprender cuál era el sonido de todas esas palabras que yo conocía pero conocía de forma escrita | la parte | fonética fue la que más desarrollé allí ; o bé, me parecía muy importante eso aprender a hablar como ellos me preocupaba sonar como ellos es decir asimilar bien la parte fonética de la lengua

Aquesta preocupació per la fonètica es reflecteix també en la següent constel·lació de paraules: *fonética, sonido, sonar, prosodia, entonación, ritmo, fonemas*.

Convé destacar, també, que en un altre moment de l'entrevista es refereix al seu procés d'aprenentatge de l'anglès com un procés de correlació entre l'escrit, que ja coneixia i l'oral, que va aprendre allà

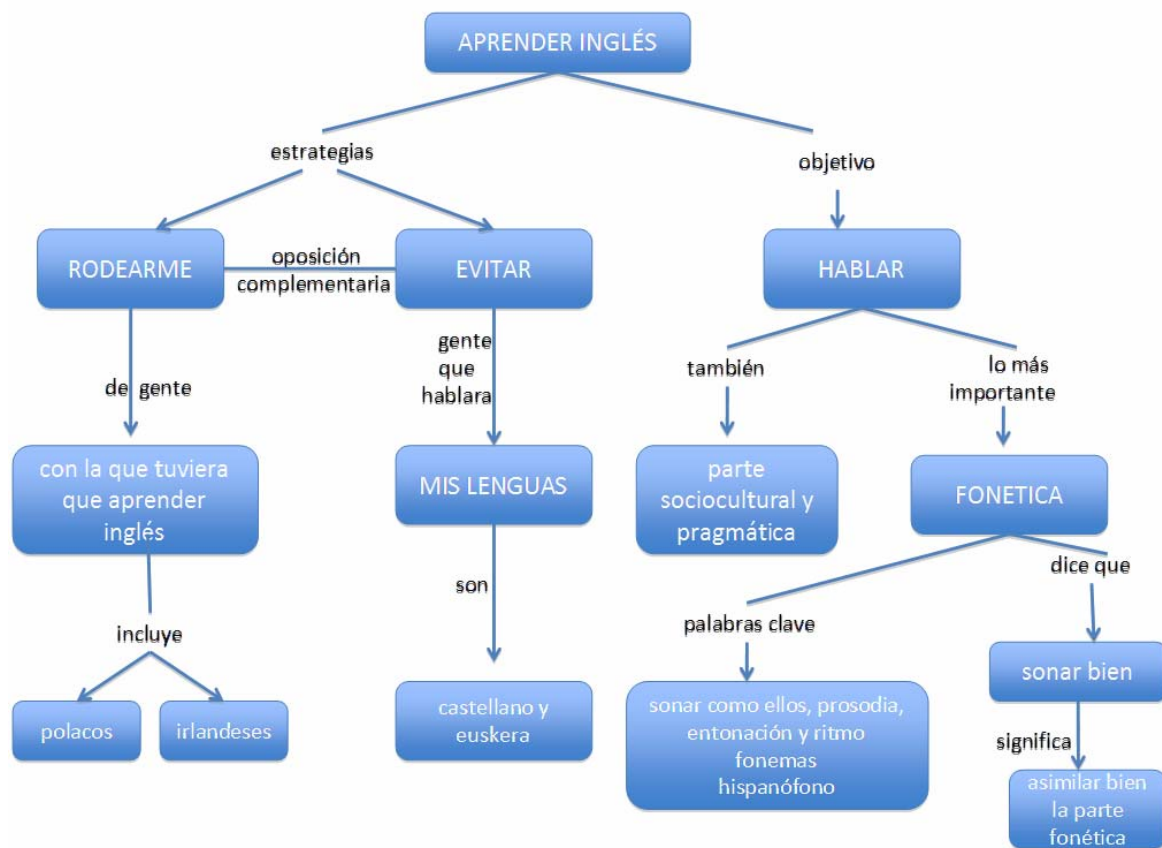
el proceso más importante fue aprender cuál era el sonido de todas esas palabras que yo conocía pero conocía de forma escrita

Per altra banda, parla, també, de la importància de *la lengua como uso o parte sociocultural de la lengua*, que relaciona amb el *slang* y *las expresiones locales* que diu que va aprendre. En aquest aspecte es valora més que en l'anterior, atès que en aquest segon aspecte insisteix en les seves limitacions.

L'altre punt clau és l'entorn. Un entorn que en part ve donat pel treball *donde el inglés es la lengua de comunicación entre autóctonos y extranjeros* i en part el crea ell mateix

yo desde que llegué allí me había propuesto evitar: estar con gente que hablara mis lenguas no quería estar ni con españoles ni con vascos quería en la medida de lo posible rodearme de gente con la que tuviera que aprender inglés para así aprenderlo

La constel·lació de paraules referides a l'entorn recull termes com: *inglés, polaco, mis lenguas, locales, extranjeros, trabajando, españoles, vascos, rodearme, me rodeé,*

entorno, plantilla, gente, input. El discurs sembla indicar que l'entrevistat relaciona la quantitat d'input en la llengua meta com un factor facilitador de l'aprenentatge, però no només això, al mateix temps sembla mostrar que ell pensa que la necessitat d'aprendre anglès *porque es la lengua de su entorno*, és el que realment l'ajudarà a aprendre'l, tal com indica la primera cita d'aquest mateix paràgraf. Resulta, també, interessant veure com descriu als participants d'aquest entorn seu: *gente, plantilla, locales, irlandeses, vascos, españoles, checos, gente de Europa del Este, extranjeros*. Tots ells són termes genèrics que es refereixen a persones d'una manera col·lectiva, molt poc individualitzada. Així mateix la majoria d'aquests termes fan referència a l'origen d'aquestes persones i a les seves llengües.

En el següent esquema podem veure un mapa de com Iñ relaciona els principals conceptes expressats.

c) Nivell enunciatiu:

En referència al **posicionament enunciatiu** de l'entrevistat cal destacar l'ús dels pronoms i formes verbals corresponents a la primera persona del singular, és a dir des del *jo*. Tot i així quan es refereix a altres persones ho fa sense personalitzar, fent servir un terme col·lectiu com *gente*. Podríem parlar d'una certa tensió enunciativa en la qual el narrador apareix clarament definit i personalitzat, en oposició al caràcter difós de les formes elegides per referir-se als altres.

Tal i com indicàvem anteriorment, el text recull **judicis de valor** en els quals l'entrevistat evalua el seu grau d'èxit respecte al compliment dels objectius que s'ha marcat. També aporta **apreciacions subjectives** com per exemple:

aprendí un montón de slang un montón de tacos y muchísimas expresiones que son muy dublinesas (...) gente sobre todo de Europa del Este que tenían un nivel bastante bueno en general con el inglés (...) me parecía muy importante eso aprender a hablar como ellos me preocupaba sonar como ellos

En el discurs destaquen les perífrasis verbals d'obligació, utilitzades per assenyalar la necessitat d'utilitzar l'anglès com a llengua de comunicació, cosa que es dedueix del segment *hacía falta hacía falta por fuerza siempre hablar en inglés*. Si parem atenció a aquest últim enunciat veurem que a més a més de l'expressió *hacer falta* (reduplicada), *por fuerza* y *siempre* fan de potenciadores de l'expressió de necessitat. En un altre punt del text utilitza la perífrasi d'obligació *tener que + infinitivo: quería en la medida de lo posible rodearme de gente con la que tuviera que aprender inglés para así aprenderlo*. Enlleçant això amb el nivell temàtic, podem deduir que l'entrevistat veu en la necessitat d'usar l'anglès la maners d'aprendre'l.

La modalitat verbal dominant és l'indicatiu, encara que hi ha algun ús puntual del subjuntiu i del condicional. I si parem atenció als temps verbals veurem que els més abundants són els pretèrits perfets i imperfects, amb usos ocasionals d'altres temps passats. En aquest text la funció del pretèrit imperfect consisteix a descriure fets o circumstàncies contextuals

el entorno era | casi totalmente anglófono había gente que no era irlandesa (...) hacía falta hacía falta por fuerza siempre hablar en inglés porque yo polaco tampoco sabía (...) éramos no perdón casi todos los miembros eran locales sólo estábamos | tres extranjeros (...) desde que llegué allí me había propuesto evitar

Podem trobar enunciats en els que el pretèrit imperfect mostra una situació percebuda com a negativa i el pretèrit perfect reflecteixi la resolució positiva de la situació, com és el cas següent

había fonemas que yo era incapaz de hacer y tenía eso estaba claro que yo era hispanófono pero sí que llegué a asimilar muy bien las expresiones la parte digamos sociocultural y pragmática de la lengua eso sí que lo asimilé bastante bien

En altres ocasions el pretèrit imperfect indica desitjos i el pretèrit perfect el compliment d'aquests desitjos:

quería en la medida de lo posible rodearme de gente con la que tuviera que aprender inglés para así aprenderlo y la verdad es que tuve bastante éxito con este con este objetivo

El contrast entre el desig i la realitat és notori en els punts que descriu la seva situació, la contrasta amb els seus objectius i planteja mitjans per modificar la situació inicial. Aquest contrast s'observa també quan l'entrevistat parla dels seus èxits en l'aprenentatge d'anglès, ja que el que ha aconseguit suposa un canvi desitjar respecte a la realitat prèvia.

Conclusions

a) Respecte a l'abast d'accions formatives basades en els relats de vida lingüística veiem que qualsevol recurs que permeti el retorn del pensament sobre ell mateix ajuda a prendre consciència de la pròpia experiència i tenen un alt valor formatiu. El fet de poder

explicitar la pròpia manera d'aprendre llengües permet fer conscients les pròpies creences, representacions i sabers i, si es vol, analitzar-les per millorar-les.

|

b) Respecte a la presa de consciència de la pròpia experiència lingüística, els relats de vida lingüística es mostren com un recurs adequat per promoure la reflexió sobre les llengües, el seu aprenentatge i els contextos d'ús. Es tracta d'un recurs adequat en qualsevol context, però d'una manera especial en situacions que es caracteritzen per la presència de llengües diferents.

La reflexió metacognitiva permet prendre consciència del potencial que sempre comporta la diversitat lingüística i situa els docents en formació davant dos reptes especials. El primer és escoltar les veus dels alumnes, la seva manera d'expressar-se i de concebre el món des de la perspectiva cultural que han anat adquirint en el seu àmbit familiar. El segon apunta cap a la necessitat de crear nous contextos que facin possible l'aprenentatge i l'ús de la llengua meta. La presa de consciència de les diferències culturals i lingüístiques i la capacitat de relacionar, comparar i contrastar, adquireixen ara i aquí un paper rellevant.

c) Respecte a l'exploració de formes d'acompanyament del procés reflexiu-formatiu per part del formador i dels companys, la construcció del relat de vida a través d'una entrevista de recerca que té per objectiu la narració de la vida lingüística del docent en formació per analitzar els fets i els contextos socials on s'han desenvolupat els seus repertoris lingüístics es mostra en ella mateix com un element de reconeixement, suport i acompanyament a l'experiència viscuda. L'entrevistat se sent satisfet i reconegut i el compartir les anàlisis del relat amb els companys obre noves portes per evolucionar en les representacions, creences i sabers de com s'aprenen i s'ensenyen llengües..

Bibliografia

- Ballesteros, C.; Cambra, M.; Fons, M.; Palou, J. (2008) "Incidència de la història de vida lingüística dels docents en la seva representació dels plurilingüismes escolars. Estudi de dos casos." A: Guasch, O. i Nussbaum, L. (eds.), *Aproximacions a la competència multilingüe*. Barcelona: Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura i de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona. pp. 33-46.
- Bertaux, D. 1997 (2005). *Los relatos de vida. Perspectiva etnosociológica*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Cambra, M. (2007). "Représentations des futurs enseignants catalans et stages pratiques". A: Causa, M. (ed.) *Formation initiale en français langue étrangère: actualité et perspectives. Le Français dans le Monde. Recherches et Applications N° 41*. Paris : CLE International. pp. 136-146.
- Cambra, M. 2003. *Une approche ethnographique a la classe de langue*. Paris: Didier. Colin.
- Cambra, M. i Fons, M. (2006). "La interacción en el aula de acogida. Creencias de profesoras de lenguas sobre el plurilingüismo en la escuela". A: Camps, A. (coord.). *Diálogo e investigación en las aulas. Investigaciones en didáctica de la lengua*. Barcelona: Graó.
- Cambra, M. i Palou, J. (2007). "Creencias, representaciones y saberes de los profesores de lenguas en las nuevas situaciones plurilingües escolares de Cataluña". *Cultura & Educación*, N°19-2 pp. 149-163.

- Cambrà, M.; Civera, I.; Fons, M.; Palou, J. (2008). "Els processos de reflexió dels docents i la innovació a les aules plurilingües". A: A. i Milián, M. (eds.), *Mirades i veus: Recerca sobre l'educació lingüística i literària en entorns plurilingües*. Barcelona: Editorial Graó. pp.41-56.
- Denzim, N. K. 1989. *Interpretative Interactionism*. Newbury Park, London New Delhi: Sage.
- Fons, M.; Palou, J. (2008). "Los relatos de vida y la presencia del otro" pp A: *Aula de Innovación Educativa* Nº172. .16-19.
- Goodson, I. F. (de.) 1992 [2004]. *Historias de vida del profesorado*. Barcelona: Octaedro.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (2005). *Le discours en interaction*. Paris: Armand Universitaires de France.
- Knowles, J. G. 1992. Modelos para la comprensión e las biografías del profesorado en formación y en sus primeros años de docencia. Ilustraciones a partir de estudios de caso en Goodson, I. F. (ed.) 1992.
- Palou, J. (2008). *L'Ensenyament i l'aprenentatge del català com a primera llengua a l'escola. Creences i actuacions dels mestres amb relació a les activitats de llengua oral a l'etapa primària*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Premi Alexandre Galí de Pedagogia 2004).
- Palou, J.; Fons, M. (2008). "Evolución de las representaciones de los profesores sobre el plurilingüismo en procesos de formación en el centro educativo." A: Lino, J. (Coord.) *El proceso de enseñar lenguas. Investigaciones en didáctica de la lengua*. Madrid: La Muralla. pp.295-328.
- Pineau, Gi Le Grand, J.L. (1993). *Les histoires de vie*. Paris: Presses
- Pujadas Muñoz, J.J. (1992) *El método biográfico: el uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Madrid: CIS